

Uyumlu Bir Dünya İnşası Bağlamında Sinema ve Din İlişkisi: “Life of Pi” Örneği

Asife ÜNAL

Doç. Dr., Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Bartın, TÜRKİYE

Email: asifeunal@gmail.com

Özet

İlk konulu film 1902, ilk sesli film 1927, ilk Türk filmi 1914 tarihli olmakla birlikte 1895’den itibaren hayatımızda olan sinema, çok önemli bir sanat dalıdır. 120 yıllık tarihi boyunca sinemanın doğrudan ya da dolaylı olarak hayatın her alanı ile olduğu gibi, din veya dini olgular ile de yakın ilişkisi olmuştur. Bu ilişki olumlu veya olumsuz sonuçlar doğurmuş ama her durumda etkili olmuştur. İslâm’ın yayılışını konu eden 1976 yapımı “Çağrı” ve Hz. İsa’nın son 24 saatine ışık tutmaya çalışan 2004 yapımı “Tutku: Hz. İsa’nın Çilesi” filmleri gibi doğrudan dini içerikli filmler yanında, özellikle günümüzde bilinçaltı mesajlarla oluşturulan din algısı, sinemanın bu alanda ne kadar önemli bir güç olduğunu ortaya koymaktadır... Bu konuda Hinduizm’in Tanrı inancının da etkisi ile çevrilen filmlerden biri olan “Life of Pi” önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Life of Pi, Yann Martel’in aynı isimli romanından David Magee tarafından sinemaya uyarlanan, yönetmenliğini Ang Lee’nin üstlendiği, 2012 yapımı ve 4 Oscar ödüllü bir filmidir. Filmde Pi (Piscine Pattel) adında Hintli bir gencin, ailesi ile birlikte bindikleri geminin batması sonrasında kurtulup, bir Bengal kaplanı ile 227 gün boyunca Pasifik Okyanusunda bir kurtarma filikasında verdiği hayatta kalma mücadelesi konu edilir. Film açıkça verilen “Allah inancına götüreceği” mesajı yanında, kullanılan çok sayıda metafor ile seyirciyi derinden etkilemeyi başarmış, sinemanın din konusunda nasıl kullanılabileceğinin muhteşem bir örneğini vermiştir.

Filme göre Pi çocukluğundan itibaren inançla ilgili sorgulamaları olan; hayatın anlamını bulmaya özellikle Tanrı’yı tanımaya çalışan bir gençtir. Çocukluğunda bir Hindu olmanın yanında onu namaz kılan bir Müslüman ve vaftiz olmak isteyen bir Hıristiyan olarak görmek mümkündür. Bu dinlerin bir arada olup olamayacağını sorgular. Babasının “Her şeye aynı anda inanmakla, hiçbir şeye inanmamak arasında fark yoktur.” sözü üzerine bu dinlerin hepsinin birden müntesibi olamayacağını kavrar ama bu onun yekdiğerini anlamasını engellemez. Günümüzde dinlerin savaş sebebi olarak görülmesi, İslamofobinin bilinçli bir biçimde güçlendirilmesi karşısında Life of Pi gibi filmler, sinemanın bu hususta söyleyeceği çok sözü olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: sinema, din, İslâm, Life of Pi

The Relationship Between Religion and Cinema in the Context of the Construction of a Harmonious World: “Life of Pi” Example

Abstract

By the very first movie in 1902, the first sound-on-movie in 1927 and the first Turkish movie in 1914, cinema is an important art form in our lives from 1895. Throughout the history of 120 years of cinema, as with all areas of life, has been a close relationship with religion or religious phenomena directly or indirectly. This relationship has led to positive or negative results but has been effective in each case. The movies like "The Message" which issues the spread of Islam and "The Passion" which issues the last 24 hours of Jesus' life are religious films. Beside them movies with subliminal messages also reveal how an important force lies to create religious perception created in this area... In this regard, one of the films that are surrounded by the influence of Hinduism's belief in God "Life of Pi" is an important example.

Life of Pi (2012) is an 4 Oscar-winning movie which adapted to the cinema by David Magee by Yann Martel's novel of the same name and directed by Ang Lee. In the movie Pi (Piscine Pattel) is an Indian boy who struggles for survival in a lifeboat in the Pacific Ocean during 227 days with a Bengal tiger after the sinking of a ship. The movie has a clear message which "leads to belief in God". Alongside this message it uses many metaphors to impress the audience and gives a magnificent example for how religion could be used in the cinema.

According to the film Pi is a boy questioning beliefs from childhood to find the meaning of life, to recognize God. It's possible to see him as a child who wants to be a baptized Christian and prays like a Muslim besides being a Hindu. He is questioning a combination of religion. After his father's quote "there is no difference between to believe in everything at the same time and nothing to believe in" he understands that it's not probable to be a follower of all beliefs, but this does not also mean to prevent from understanding the others. Today movies like Life of Pi show us how cinema will be a conscious way to strengthen the sayings against Islamophobia and religious wars.

Keywords: cinema, religion, Islam, Life of Pi

Giriş

Başlangıcı itibariyle eğlendirme amaçlı seyirlik bir sanat olan sinema, bugün insan hayatını şekillendirmede önemli işlev gören bir konuma gelmiştir. İnsanı ilgilendiren diğer alanlar gibi din de, doğrudan veya dolaylı olarak sinemanın konusu olmuştur. Bu çalışmada yedinci sanat olarak adlandırılan sinemanın din ile ilişkisi incelenecektir.

Tebliğin asıl sorusu uyumlu bir dünya inşasına katkı bağlamında sinemanın din konusunda nasıl kullanılabiliridir. Farklı dinlerin ve din mensuplarının doğru olarak tanınması konusunda sinemanın büyük bir güce sahip olduğu varsayılmaktadır. Ancak sinemanın bu gücünü dünya barışı için olumlu anlamda kullanmadığı düşünülmektedir. Örneğin dünyada İslamofobinin artmasında sinemanın payı azımsanamayacak ölçüdedir. İşte bu konuya da dikkat çekmek amacıyla taşıyan bu tebliğde, din temelli anlaşmazlıkların çözümünde, en azından “öteki”ni tanıma ve anlama konusunda sinemanın işlevi “Life of Pi” filmi örneğinde incelenecektir. Önce sinema tarihinde din konusunun ele alınış biçimleri ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır; Türk sinema tarihinde din konusu da ana hatlarıyla ele alınacaktır. Sonra da Life of Pi filmi, konu ile sınırlı olmak üzere analiz edilecek; sinemanın bu konuda yapabilecekleri ile ilgili sonuç bölümü ile tebliğ tamamlanacaktır.

1. Sinema Tarihinde Din Konusu

1832’lerden itibaren yapılan birçok farklı denemenin sonunda toplu olarak film seyredilme imkânı veren ilk sinematografin icadı Louis Lumiere (1864-1948) isimli bir Fransız’a aittir. 22 Mart 1895’de gerçekleştirdikleri ilk özel gösterinin ardından 28 Aralık 1895’de Paris’teki Grand Cafe’nin bodrum katında halka açık ilk film gösterilerini gerçekleştiren Louis Lumiere ve kardeşi Auguste Lumiere (1862-1954)’in bu başarıları, sinema tarihçilerine göre sinemanın başlangıcı kabul edilir.

Lumiere kardeşler tarafından “ticari geleceği olmayan bilimsel bir merak konusu” olarak görülen sinemayı geliştirerek 1895’den 1914’e kadar 400’den fazla film çeken Georges Melies’in, 1902’de çektiği yaklaşık 12 dakikalık Fransız filmi “*Le Voyage Dans la Lune (Aya Seyahat)*”, ticari değer taşıyan ilk gösteri filmi olarak kabul edilir.¹ 1901’de James Williamson’ın çektiği 5 dakikalık İngiliz filmi “*Fire (Yangın)*” ile Edwin S. Porter’in 1903’de çektiği 11 dakikalık ilk Amerikan western filmi “*The Great Train Robbery (Büyük Tren Soygunu)*”, konulu filmlerin ilk örneklerindedir. Sessiz/sözsüz filmlerden Alan Crosland’ın 1927 tarihli müzikali *The Jazz Singer (Caz Şarkıcısı)* ve ardından, tamamı sözlü ilk film olan Bryan Foy’un 1928 yapımı *Lights of New York (New York’un Işıkları)*² filmi ile sesli/sözlü filmlere geçilmiştir.

Avrupa’da başlayıp kısa sürede başta Amerika (Hollywood) olmak üzere tüm dünyayı etkisine alan sinema, baş döndürücü teknolojik gelişmelerin de etkisi ile günümüz insanının hayatında önemli bir yer edinmiştir.

Sanat tarihinde etkili olan birçok akımın, yedinci sanat olarak kabul edilen sinemaya da yansdığı görülmektedir. Sinema tarihinde Dışavurumculuk, İzlenimcilik, Gerçeküstülük, Gelecekçilik ve Çatkiçilik, Yeni Gerçekçilik, Yeni Dalga, Özgür Sinema ve Grup belli başlı

¹ Gerard Betton, Sinema Tarihi Başlangıcından 1986’ya Kadar, Çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları/Cep Üniversitesi, İstanbul 1990, s.5-7.

² Betton,30.

akımlar olarak sıralanabilir.³ Şüphesiz insanın hayatı anlamlandırma biçimi nasıl ise, sanatında da bu biçimin yansımaları görmek kaçınılmazdır. Dolayısıyla sinemanın da, hayatı anlamlandırmada etkin olan, farklı bakış açılarına zemin hazırlayan olayların dışında değerlendirilmesi mümkün değildir.

Sinema başlangıcından itibaren topluma ayna tutarak, toplumu ilgilendiren her husus gibi dini de konu edinmiştir. Sinemada din konusunun ele alması doğrudan veya dolaylı olarak bir dinin anlatımı şeklinde olabildiği gibi, Modernizm sonrası seküler hayat tarzının getirdiği biçimde dini görmezden gelmek, olumsuz din algısı yaratmak ya da inancı reddetmek şeklinde de olabilmektedir.

Din konulu ilk film 1898'de Georges Melies'in çektiği *The Temptation of Saint Anthony /La Tentation de Saint Antoine (Aziz Antonio'nun Baştan Çıkarılışı)* isimli filmidir.⁴ Filmde diğer birçok sanatçı gibi Martin Schongauer'ın 1470'de⁵, Michelangelo'nun 1487'de⁶ yaptıkları aynı konulu tablolarında olduğu gibi Aziz Anthony'nin baştan çıkarılmaya çalışılması işlenmektedir. Ancak filmde baştan çıkarmaya çalışan tablolarındaki gibi şeytan değil, kadınlardır. Film Ortaçağdaki bir konuyu işlerken, o dönemin “kadının günaha sevk edici varlık olarak görülmesi” anlayışını da 20. yüzyılın başına taşımaktadır.

Din konulu ilk filmlerden bir başkası Lucien Nonguet ve Ferdinand Zecca'nın 1903'de çektikleri *Life and Passion of the Christ/ Vie et Passion du Christ (İsa Mesih'in Hayatı ve Çilesi)* isimli 44 dakikalık bir filmidir. Film Hz. İsa'nın doğumundan itibaren hayatını anlatmaktadır.

Bu şekilde doğrudan din içerikli, çoğunluğu da Hıristiyanlığı ve Hz. İsa'nın hayatını anlatan çok sayıda film yapılmıştır. William Wyler'ın 1959 tarihli ve 11 Oscarlı filmi Ben Hur bunlardan biridir. Mel Gibson'un yönetmenliğini yaptığı 2004 yapımı *The Passion of the Christ (Tutku: İsa Mesih'in Çilesi)* isimli film ise bu konunun en önemli örneklerinden birisidir. Hz. İsa'nın son akşam yemeğinden itibaren çarmıh olayını anlatan filmin 30 milyon dolar bütçesi ve 611.899 milyon dolar hasılatı olması⁷ sinemada din konusuna gösterilen ilgiyi ortaya koymasından dikkat çekicidir.

Hz. Musa'yı anlatan Cecil B. DeMille'in 1956 yapımı *The Ten Commandments (On Emir)* filmi dini filmlerin klasiklerindedir. Doğrudan Yahudiliği anlatan çok fazla film olmamakla birlikte II. Dünya savaşı sırasında Yahudilerin yaşadığı soykırımı (Holokost) anlatan çok sayıda film çekilmiştir. George Stevens'in 1959 yapımı *The Diary of Anne Frank – (Anne Frank'ın Hatıra Defteri)*; Steven Spielberg'in 1993 yapımı *Schindler's List (Schindler'in Listesi)*⁸; Roberto Benigni'nin 1997 yapımı *Life is Beautiful (Hayat Güzeldir)*; Roman Polanski'nin 2002 yapımı *Pianist (Piyanist)* isimli filmleri bunlardan birkaçıdır. Costa

³ Ruken Öztürk, “Sinemada Akımlar”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,(1993) 26/1, s.228-233.

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=orSsVeAnlJo>

⁵ Martin Schongauer, “The Temptation of Saint Anthony” (Aziz Antonio'nun Baştan Çıkarılışı) http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/pd/m/martin_schongauer,_st_anthony.aspx (Erişim tarihi: 12.06.2015)

⁶ Michelangelo, “The Torment of Saint Anthony” (Aziz Antonio'nun Azabı) <http://www.msxslabs.org/forum/guzel-sanat-eserleri/402184-aziz-antonionun-azabi-michelangelo.html> (Erişim tarihi: 12.06.2015)

⁷ <http://www.boxofficemojo.com/movies/?id=passionofthechrist.htm> (Erişim tarihi: 12.06.2015)

⁸ Bu film, sinema tarihinin en iyi on filmi arasında gösterilmektedir.

<http://www.acunn.com/galeri/sinema/sinema-tarihinin-en-iyi-10-filmi/232326/sayfa/7>

Gavras'ın 2002 yapımı *Amen(Amin)* filmi de Holokosta bir Hıristiyan askerın gözüyle bakışı sunmaktadır. Udi Aloni'nin 2006 yapımı *Forgiveness (Bağışlamak)* filmi, İsrail Filistin meselesini anlatan önemli bir filmidir.⁹ Darren Aronofsky'nin 2014 yapımı *Noah (Nuh: Büyük Tufan)* filmi de son dönemin önemli dini içerikli filmlerinden biridir.

Sinemada İslam'ı konu edinen az sayıda filmin en önemlisi, Mustafa Akkad tarafından çekilen İslam'ın doğuşunun anlatıldığı 1977 yapımı *The Message (Mesaj/Çağrı)* filmidir. Yine Mustafa Akkad'ın 1981 yapımı *Lion of the Desert (Çöl Aslanı Ömer Muhtar)* filmi, bir Müslüman kahramanın mücadelesini anlattığı için bu alanda en önemli filmlerden biri olarak gösterilmektedir. Omar Al-Qattan ve Michael Schwarz'ın 2002 yapımı *Muhammad: Legacy of a Prophet (Hz. Muhammed: Bir Peygamberin Mirası)* belgesel filmi İslam'ı anlatan önemli filmlerden bir diğeridir. Richard Rich'in 2002 yapımı *Muhammad: The Last Prophet (Hazreti Muhammed: Son Peygamber)* adlı filmi de Hz. Muhammed (SAV)'i anlatan ilk animasyon film olarak zikredilebilir.

Bernardo Bertolucci'nin 1993 yapımı *Little Buddha(Küçük Buda)*; Martin Scorsese'nin 1997 yapımı *Kundun*; Jean-Jacques Annaud'un 1997 yapımı *Seven Years in Tibet (Tibet'te Yedi Yıl)*; Pan Nalin'in 2001 yapımı *Samsara*, Buddizm ve Lamaizm (Tibet Buddizmi) konulu filmlerden birkaçıdır.

Richard Attenborough'ın 1982 yapımı *Gandhi* filmi doğrudan Hinduizmi anlatmasa da mutlaka izlenmesi gereken bir yapımlar olarak değerlendirilebilir. Pan Nalin'in 2013 yapımı filmi *Faith Connections* ile Rakesh Omprakash Mehra'nın 2006 yapımı Batı kültürü karşısında Hint kültürünün işlendiği filmi *Rang De Basanti (Onu Sarıya Boya)* Hinduizm konusunda dikkat çeken örneklerdendir.

Ülkesi için mücadele veren Gandhi'nin hayatını anlatan film gibi biyografik bir film de Müslüman bir kahramanı anlatan Spike Lee'nin 1992 yapımı filmi *Malcolm X* dir.

Doğrudan veya dolaylı olarak dinlerin konu edildiği bu film örneklerini çoğaltmak mümkündür. Din üzerinde düşünmeye sevk eden, inancı sorgulayan filmler de oldukça fazladır. Ingmar Bergman'ın *Tanrının Sessizliği/Oda Üçlemesi*¹⁰ ile Andy De Emmony'in 2008 yapımı *God on Trial (Ölümün Soluğu)* Tanrı inancını sorgulayan filmlerden birkaç örnektir. Jean-Jacques Annaud'un Umberto Eco'nun aynı adlı romanından sinemaya uyarladığı 1986 yapımı *The Name of the Rose (Gülün Adı)* Ortaçağ Hıristiyanlığını sorgulayan bir filmidir. Ken Russell'in 1971 yapımı filmi *The Devils (Şeytanlar)*, Peter Mullan'ın 2002 yapımı filmi *The Magdalen Sisters (Günahkâr Rahibeler)*, Eric Till'in 2003 yapımı filmi *Luther*, Milos Forman'ın 2005 yapımı filmi *Goya's Ghosts (Goya'nın Hayaletleri)* Hıristiyanlığa eleştirel yaklaşan filmlerden bazılarıdır. Dan Brown'ın aynı adlı romanından sinemaya uyarlanan Ron Howard'ın yönetmenliğini yaptığı 2006 yapımı *The Da Vinci Code (Da Vinci Şifresi)* adlı film de Hıristiyanlığın birtakım dogmalarını tartışmaya açan ve Kilise'nin tepkisine yol açan filmlerin içinde en çok izlenenlerden birisi olmuştur.

Dini anlatımın doğrudan değil arka planda alt metin olarak verildiği filmler günümüzde daha yaygındır. Batı filmlerinin çoğunda oyuncunun boynunda görülen bir haç bile dini mesaj içeriklidir. İşlediği herhangi bir konu içerisinde hayatın bir parçası biçiminde toplumun dinine

⁹ Bu filmle ilgili olarak bkz. Alain Badiou, Judith Butler, Slavoj Žižek, Udi Aloni, Bir Yahudi Ne İster? Musa, Freud ve Said'in Ardından Udi Aloni Sineması Bağlamında Bir Tartışma, Encore Yayınları, İstanbul 2010.

¹⁰ Ingmar Bergman'ın *Tanrının Sessizliği/Oda Üçlemesi* filmleri: *Sasom i en spegel/ Through a Glass Darkly (Aynanın İçinden)* 1961, *Nattvardsgästerna / Winter Light (Kış Işığı)* 1962, *Tystnaden/The Silence (Sessizlik)* 1963 filmleridir.

de ayna tutan sinema filmleri sinema ve din ilişkisinde göz ardı edilmeyecek örneklerle doludur. Krzysztof Kieslowski'nin 1987 yapımı *The Decalogue (Dekalog)* filmi bunlardan biridir. Dekalog, Yahudilikteki On Emir'e karşılık gelen on kısa metrajlı filmin birleşmesiyle oluşmaktadır. Burada Asya sineması içinde gittikçe öne çıkan İran sinemasından¹¹ da söz etmek yerinde olacaktır. Örneğin Asgar Fahradi'nin 2011 yapımı *A Seperation / Codayi-i Nadir ez Simin (Bir Ayrılık)* filmi İran bakış açısıyla birçok dinî-İslamî konuyu gündeme getirmektedir.

Dinlerdeki kurtarıcı inancının etkisiyle yapılan çok sayıda film olduğunu da burada vurgulamak gerekir. Michael Bay'ın 1998 yapımı filmi *Armageddon*; Larry ve Andy Wachowski kardeşler'in yazıp yönettikleri *Matrix serisi*¹² ve ilk ikisini James Cameron'un yönettiği *Terminatör serisi*¹³ çok büyük hasılatları ile kurtarıcı figürünün işlendiği en meşhur filmlerdir. Terry Gilliam'ın 1995 yapımı *Twelve Monkeys (12 Maymun)* ve Francis Ford Coppola'nın 1979 yapımı *Apocalypse Now (Kıyamet)* filmi de apokaliptik temalı filmlere¹⁴ örnek olarak gösterilebilir. Nicholas Meyer'in 1983 yapımı *The Day After (Ertesi Gün)*, Roland Emmerich'in 1996 yapımı *Independence Day (Kurtuluş Günü)* ve Luc Besson'ın 1997 yapımı *The Fifth Element (Beşinci Element)* adlı filmleri de kıyamet konusu üzerine çekilmiş önemli filmlerdir.

Bilim kurgu türündeki filmler içinde *Star Wars (Yıldız Savaşları)* serisinden¹⁵ de özellikle söz etmek yerinde olacaktır. Jediizm denilen yeni bir dini akımın ortaya çıkmasına yol açacak kadar etkili olan¹⁶ bu serinin 4,41 Milyar doları bulan hasılatı ile en çok izlenen üçüncü film serisi olması sinemanın gücü adına önemli bir gösterge olsa gerektir.

Dinlere veya din olgusuna olumsuz bakan, dinleri hicveden birçok film de bulunmaktadır. Yönetmenliğini Terry Jones'un yaptığı 1979 yapımı İngiliz komedi grubu Monty Python'ın filmi *Life of Brian (Brian'in Hayatı)*; Kevin Smith'in 1999 yapımı *Dogma*; Ricky Gervais ve Matthew Robinson'ın 1999 yapımı *The Invention of Lying (Yalanın İcadı)*; Bill Maher'ın

¹¹ Bkz. Mustafa Ali Mınarlı-Burak Yılmaz, "Asya Politik Sineması Üzerine Notlar", İnsan-İnsan, (2015 Kış) 3, s.37-50; Ayrıca bkz. The New Wave in Iranian Cinema - From Past to Present, http://www.parstimes.com/film/new_wave.html (Erişim Tarihi: 31.05.2015)

¹² Matrix serisi *The Matrix (Martix)* 1999, *The Matrix Reloaded (Matrix Reloaded)* 2003 ve *The Matrix Revolutions (Matrix Revolutions)* 2003 filmleridir.

¹³ Terminatör serisi James Cameron'un 1984 yapımı *Terminator (Terminatör)*; James Cameron'un 1990 yapımı *Terminator 2: Judgment Day (Terminatör 2: Kıyamet Günü)*; Jonathan Mostow'un 2003 yapımı *Terminator 3: Rise of the Machines (Terminatör 3: Makinelerin Yükselişi)*; McG'nin 2009 yapımı *Terminator 4: Salvation (Terminatör 4: Kurtuluş)* tur. Alan Taylor'un 2015 yapımı *Terminator Genisys (Terminatör: Yaratılış)* filmi, serinin beşinci filmi olarak 26 Haziran 2015'de vizyona girecektir.

¹⁴ Bu konuda bkz. Muhammed Veysel Bilici, "Hollywood Filmlerindeki Apokaliptik Temalar: Sinema, Popüler Kültür ve Din", Milet ve Nihal, (2007) 4/2, s.139-161.

¹⁵ Star Wars (Yıldız Savaşları) serisi filmleri Orijinal Yıldız Savaşları üçlemesi olarak çekilen üç film George Lucas, 1999-*Star Wars: Episode I - The Phantom Menace (Yıldız Savaşları: Bölüm I - Gizli Tehlike)*; George Lucas, 2002-*Star Wars: Episode II - Attack of the Clones (Yıldız Savaşları: Bölüm II - Klonların Saldırısı)*; George Lucas, 2005, *Star Wars: Episode III - Revenge of the Sith (Yıldız Savaşları: Bölüm III - Sith'in İntikamı)*'dir. Öncül Yıldız Savaşları üçlemesi olarak çekilen üç film George Lucas, 1977, *Star Wars: Episode IV - A New Hope (Yıldız Savaşları: Bölüm IV - Yeni Bir Umut)*; Irvin Kershner, 1980, *Star Wars Episode V-The Empire Strikes Back (Yıldız Savaşları: Bölüm V - İmparator)*; Richard Marquand, 1993, *Star Wars Episode VI - Return of the Jedi (Yıldız Savaşları: Bölüm VI - Jedi'in Dönüşü)*'dür . Serinin son filmi ise Dave Filoni'nin 2008 yapımı animasyon filmi *Star Wars: The Clone Wars (Star Wars: Klon Savaşları)*'dir.

¹⁶ Danielle Kirby, "From Pulp Fiction to Revealed Text: A Study of the Role of the Text in the Otherkin Community", Exploring Religion and the Sacred in a Media Age, ed: Christopher Deacy- Elisabeth Arweck, Ashgate Publishing, 2009, s.143-144.

2008 yapımı *Religulous (İlahi Komedi)* filmi bunların sadece birkaçıdır. Martin Scorsese'nin 1988 yapımı filmi *The Last Temptation of Christ (Günaha Son Çağrı)* ise Hz. İsa'nın hayatını farklı bir bakış açısı ile anlatan bir film olarak dikkat çekmektedir.

Dinlerin olumsuz olarak ele alınması hususunda en büyük payı İslâm alıyor görünmektedir. Sam Bacile (Nakoula Basseley Nakoula)'nın yönetmenliğini yaptığı, 2012 tarihli *Innocence of Muslims (Müslümanların Masumiyeti)* filmi bunlardan biridir. Ben Affleck'in 2012 yapımı *Argo (Operasyon: Argo)* filmi; Hollanda Milletvekili Geert Wilders'in 2008'de yayınladığı *Fitna (Fitne)* kısa filmi bu filmlerden bazılarıdır. Özellikle 11 Eylül olayları sonrası çekilen çoğu filmde Araplar, İslâm ve Müslümanlar şiddetle, terörle yan yana gösterilmiştir.¹⁷ Açıkça olmasa da bilinçaltı mesajlarla İslâm karşıtlığını işleyen filmler de son zamanlarda çok artmıştır.¹⁸

Tunuslu yönetmen Nacer Khemir'in 2005 yapımı filmi *Bab'aziz: The Prince that Contemplated his Soul (Bab' Aziz: Ruhunu Tefekkür Eden Prenses)*, İslâm'a karşı bu bakış açısını kırmaya yönelik önemli bir çalışmadır. Nacer Khemir kendisiyle yapılan bir röportajda filmi çekme amacını şu sözlerle açıklamaktadır: “Şöyle diyebilirim: Babanızın yanında yürüdüğünüzde ve onun çamura batıp yüzünün kirlendiğini gördüğünüzde ne yaparsınız? Kalkmasına yardım eder, ceketinizle ya da gömleğinizle yüzünü silersiniz. Ben, babamın yüzünde her zaman İslâm'ı gördüm. Filmimde bilgelik ve aşk dolu, misafirperver ve metanetli bir Müslüman kültürünü göstererek onun yüzünü silmeye çalıştım. Başka bir deyişle, 11 Eylül sonrası histerik dünya ve medyanın yansıttığı İslâm algısına karşı çıkan bir duruşla Bab'Aziz fikriyatını işledim. Köktendincilik, entegrizm İslâm'ın esas temellerini bozabilen bir anlayış. Bu film, İslâm'ın gerçek yüzünü göstermek için oldukça gösterişsiz bir yaklaşımdı sadece. Aşk ve çile dolu Sufi geleneği üzerine kurulu bir film olduğu gibi, aynı zamanda aşırı derecede politik göndermeleri, bilinçli eylemleri olan bir film. Bugün İslâm'a dair başka bir şey söylemek bizim görevimiz. Aksi takdirde, herkes bir diğerini tanımamasından dolayı bir buhrana sürüklenebilir. Bu, insanların boşlukta boğulma korkusu gibi. Bugün Fransa'da 5 milyona yakın Müslüman bir kesim yaşıyor. Komşusunun içtenliğini, hakikatini görebilme adına misafirperver yansımalar var filmde. Misafirperverlik sadece evine alıp ağırlamak değildir, ilk olarak komşunu dinleyebilmektir. Siz, evinizde insanları ağırlamayabilir, onlara vakit ayırmayabilirsiniz. Misafirperverliğin ilk düsturu, dinlemektir. Benim için Bab'Aziz öncelikli olarak dinlemeyi anlatıyor, sonraysa gerçek bir buluşmayı, kavuşmayı: Bir insanın komşusuna karşı misafirperverliğinin bir biçimini”¹⁹ Nacer Khemir'in bu sözleri, uyumlu bir dünya için birbirini tanımanın şart olduğunu, bunun yollarından birinin de sinema olduğunu vurgulamak isteyen bu tebliğin amacına son derece uygun ifadelerdir.

Farklı din mensuplarının birbirini daha iyi anlamasına vesile olan, dünya barışına katkı sağlayan filmler az da olsa mevcuttur. Ridley Scott'un 2005 yapımı Selahattin Eyyubi'nin anlatıldığı filmi *Kingdom of Heaven (Cennetin Krallığı)*, diyalog için önemli örneklerden biridir. Ron Fricke'in 1992 yapımı belgesel filmi Baraka'nın devamı olarak çektiği 2011 yapımı *Samsara* farklı inançları yorumsuz olarak sunan bir belgesel film olarak önemli bir yapımdır. Filmde İslâm ile ilgili kısımların ezan sesi eşliğinde verilmesi son derece etkileyicidir. Son dönem filmlerinden biri olan Rajkumar Hirani'nin 2014 yapımı filmi *P.K.*

¹⁷ Jack G. Shaheen, Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People, ANNALS, American Academy of Political and Social Science(AAPSS), (2003) 588, s.171-193.

¹⁸ Anton Karl Kozlovic, “Popüler Hollywood Filmlerinde İslâm ve Müslüman İmajı”, II. Uluslar Arası Dinî Yayınlar Kongresi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s.69-96.

¹⁹ <http://alihasar.blogspot.com.tr/2014/03/nacer-khemir-babaziz-roportaji.html>

de inancın sorgulanması açısından önemli bir filmidir. Film bu tebliğin konusu açısından ayrıca dikkat çekmekte olup ötekini tanıma adına sinemanın kullanımına bir örnek teşkil etmektedir.

Dünya sinemasının dini kullanımına genel hatlarıyla bu şekilde göz atıldıktan sonra, tebliğin asıl konusu olan Life of Pi'ye geçmeden, Türk sinemasındaki durum ele alınacaktır.

2. Türk Sinemasında Din

Türk sinemasının başlangıç tarihi ile ilgili farklı görüşler vardır. Kimileri 14 Kasım 1914'de "*Ayastefenos'taki* Rus Abidesinin Yıkılışı*"nın Fuat Özkınay tarafından çekilmesini Türk sinemasının başlangıç tarihi olarak kabul etmektedir.²⁰ Kimi tarihçilere göre ise, daha önce başka film çekimleri olmasına rağmen elde bulunmadığı için, ilk Türk filmi 1911 yılında Manastırlı Milton-Yanaki Manaki kardeşler tarafından Sultan Reşat'ın Rumeli seyahati sırasında çekilen filmidir.²¹ Daha sonra 1915'de Merkez Ordu Sinema Dairesi (MOSD) kurulmuş ve Türk sinemasının serüveni de resmen başlamıştır. Ancak sinema ile tanışma çok daha erken yıllarda olmuş; sinema 1895'de Lumiere kardeşlerin Paris'teki ilk film gösteriminin ardından 1896'da II. Abdulhamit'in sarayındaki özel gösterim sayılmazsa²², yaklaşık iki yıl sonra 1897'de İstanbul'da da gösterilmeye başlanmasıyla Türkiye'ye gelmiştir.²³

Osmanlı döneminde bile çeşitli yazılara konu olan Türk Sinemasını²⁴ Scognamillo; "1896-1959 arası hazırlık dönemi, 1960-1986 arası siyasal ve toplumsal çalkantıların sineması ve 1987-1997 arası yani entellektüel filmlerin, Türk sineması diriliyor mu sorusunun gündeme geldiği döneme kadar"²⁵ olmak üzere üç döneme ayırmaktadır. Türk sineması ile ilgili olarak yazılan çok sayıda eserde²⁶ farklı dönemlere ayrıldığı da görülmekte; özellikle 2000 sonrası ayrı bir kategoride ele alınmaktadır.

Türk sinemasını etkileyen akımlar konusunda Menekşe, Türk sinemasında Kozmopolit Akım, Toplumsal Gerçekçi Akım, Milli Sinema Akımı olmak üzere üç ana akım olduğunu söyler.²⁷ Tebliğin konusu itibarıyla bu akımların her birinin etkisiyle dinin sinemadaki yansımaya gelince 1940'a kadar gelen Muhsin Ertuğrul'un temsilcisi olduğu tiyatrocular döneminde ve 1970'lere kadar daha yerli eserlerin verilmeye başlandığı Yeşilçam döneminde din olgusunun çok da olumlu biçimde verildiğini söylemek mümkün değildir. 1960'ların sonuna doğru sinemada bir tarafta Halit Refiğ'in başını çektiği ulusal sinema, diğer taraftan

* Yeşilköy, İstanbul.

²⁰ Burçak Evren, Değişimin Dönemecinde Türk Sineması, Antrakt, Leyla Yay., İstanbul 1997, s.129-137; Fikret Hakan, Türk Sinema Tarihi, İnkılâp Yay., İstanbul 2014, s.15.

²¹ Evren, 138-147.

²² Ayşe Osmanoğlu, Babam Sultan Abdülhamit (Hatıralarım), Selçuk Yay., İstanbul 1960, s.70'den akt. Bilal Yorulmaz- William L. Blizek, "Islam in Turkish Cinema," Journal of Religion & Film, (2014) 18: 2, Art. 8, s.1.

²³ERCÜMENT EKREM TALU, "İstanbul'da İlk Sinema ve İlk Gramofon", Türk Sinema Tarihi, s.17-18.

²⁴ Ali Özuyar, Sessiz Dönem Türk Sineması Antolojisi (1895-1928), Küre Yay., İstanbul 2015.

²⁵ Giovanni Scognamillo, Türk Sinema Tarihi, Kabalıcı Yay., İstanbul 1998. Tanıtım yazısından alınmıştır.

²⁶ Türkiye'de yayınlanmış sinema kitaplarının bir listesi için bkz.

<http://www.kameraarkasi.org/sinema/kitaplar/tarih.html>

(10.05.2015);

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'de_yay%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9F_sinema_kitaplar%C4%B1(10.05.2015).

²⁷ Ömer Menekşe, "Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı", II. Uluslar Arası Dinî Yayınlar Kongresi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s.47-48.

Yücel Çakmaklı'nın ilk temsilcisi olduğu Milli Sinema akımı ile durum daha farklı bir veçhede dönüşmüştür. Aslında ulusal ve milli kelimeleri aynı anlama gelse de içerik itibariyle milli sinema kültürün dini boyutuna daha ağırlık vererek ulusal sinemadan ayrılmıştır. Yücel Çakmaklı'ya göre “Milli kültür bir toplumun yani milletin tarihi birikiminden aldığı duyuş, düşünce ve yaşama biçimi ile oluşturduğu değer hükümleridir. Mücerret olarak bu değer hükümleri ilim, sanat ve dindir... Milli sinema, milli kültürün sinema diliyle aktarılmasıdır.”²⁸ Halit Refiğ'e göre ise “Ulusal sinema kavramı bir yandan “halk sinema”sına, bir yandan da Batı sineması hayranlığına karşı bir tepkiden doğmuştur”²⁹ ve “Ulusal sinema yabancı sinemaya karşı kökü milli kaynaklara dayanan, kökü milli varlığımıza, milli varlığın korunmasına, milli birlik ruhunun muhafazasına dayanan bir sinema anlayışıdır.”³⁰ Bu arada Yılmaz Güney'in başını çektiği devrimci sinemadan da söz etmek ve bu isimlerin Türk sineması adına birtakım değerli çalışmalar ortaya koyarken, diğer taraftan farklı politik görüşlerine rağmen birbirleri ile ilişki içinde olduklarını bilmek³¹ sinema konusundaki idealist tavırları anlamak açısından önemlidir.

Lüleci, 1970'lerde başlayan Milli Sinema Akımını: Yükseliş Yılları (1970-1996), Durgunluk Dönemi(1996-2005) ve Milli Sinemacıların İkinci Dönemi (2005-...) olarak üç döneme ayırmaktadır.³² Bu dönemlerde başta Yücel Çakmaklı olmak üzere Mesut Uçakan, İsmail Güneş gibi yönetmenlerin çektiği filmlerle seyirci sinemada farklı bir din dili ile karşılaşmıştır. O zamana kadar ya olumsuz din ve din adamı imajı ile dolu filmlerle ya da tamamen halktan kopuk olarak yaşayan birtakım veli, peygamber vs. hayatlarının ciddi bilgi hatalarıyla dolu olarak sinemaya aktarımı ile karşılaşan seyirci için bu yepyeni bir deneyimdir. Beyazperdede kendisi gibi hayatın içinden insanların din ile ilişkilerini seyretmek farklı kesimden çok sayıda seyirciyi sinema salonlarına yönlendirmiştir. Yücel Çakmaklı'nın *Kabe Yolları* belgeselinin ardından Şule Yüksel Şenler'in Huzur Sokağı romanının sinemaya uyarlanması ile çektiği 1970 yapımı *Birleşen Yollar* ile başlayan bu serüven günümüze kadar çeşitli iniş çıkışlarla devam etmiştir.

Başlangıçta Milli Sinema akımının içinde yer alan yönetmenlerden Mesut Uçakan, Yücel Çakmaklı'nın milli sinema tarifindeki “milli değerlerin milli bakış açısıyla tespitlenmesi” ifadesini muğlak bularak, yeni sinemacıların bu söylemi daha bilinçli, daha sağlam bir ideolojik temele oturtmak istediklerini; sinemadan kasıtlarını direkt olarak “Sanatta çıktığımız nokta inancımızdır, dinimizdir, onun sinemaya yansımalarıdır.”diyerek ortaya koyduklarını söylemekte; başlangıçta destekledikleri milli sinema kavramını reddettiklerini ifade etmektedir. Milli sinema yanında ortaya çıkan beyaz sinema, İslami sinema kavramlarını da reddettiklerini; bunun ana sebebinin de çektikleri filmlerde oluşabilecek hataların İslâm'a mal edileceği endişesi olduğunu söylemektedir.³³

Bu genel bilgilerden sonra Türk Sinemasında dinin yansımalarının olumlu ve olumsuz örneklerine geçmek mümkündür: Olumsuz örnekler daha önce belirtildiği gibi sinemanın

²⁸ Mustafa Doğan, “Kendi Dilinden Yücel Çakmaklı ve Sineması”, Türk Sinemasında Yerli Arayışlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2010, s.350-351.

²⁹ Halit Refiğ, Ulusal Sinema Kavgası, Hareket Yay., İstanbul 1971, s.92.

³⁰ Gülşah Nezaket Maraşlı, “Türk Sinemasında Ulusal ve Milli Sinemanın Yeri”, Türk Sinemasında Yerli Arayışlar, s.111.

³¹ Doğan, 355-356; Gülcan Tezcan, “Yeşilçam'da Millî Bakışın Mimarı: Yücel Çakmaklı”, Türk Sinemasında Yeni Arayışlar, s.329-331.

³² Yalçın Lüleci, “Millî Sinemacıların İkinci Döneminde Sinema ve Din”, Medya ve Din, ed. Mete Çamdereli-Betül Onay Doğan- Nihal Kocabay Şener, Köprü Yay., İstanbul 2014, ss.33-72.

³³ Mesut Uçakan, “Yerlilik Arayışındaki Sinemamızın Fotoğrafı”, Türk Sinemasında Yerli Arayışlar, s.134-135.

başlangıcından itibaren genellikle din adamı, imam vs. üzerinden verilmiştir. Daha çok milli mücadeleyi anlatan filmlerde bağınaz, kaba, ikiyüzlü, çirkin kişiler olarak verilen dindar tipler millî mücadeleye karşı çıkan, düşmanla işbirliği yapan, çıkarıcı kimselerdir. Halide Edip Adivar'ın aynı adlı romanından uyarlanan *Vurun Kahpeye* (Lütfü Akad-1949, Orhan Aksoy-1964) filmindeki Hacı Fettah Efendi karakteri buna bir örnektir. Ayrıca birçok Türk filminde yanlış bazı örf ve adetlerin İslâm'a mal edilerek verilmesi suretiyle olumsuz bir din algısı geliştirilmeye çalışılmıştır.

Muhsin Ertuğrul'un, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanından uyarlanan 1922 yapımı filmi *Nur Baba*, tekkisini zengin ve güzel kadınlar için bir tuzak olarak kullanan, şehvet düşkününü bir Bektaşî şeyhini konu edinerek olumsuz ilk film örneklerinden birini oluşturmaktadır.

1962'lerde başlayıp 1973'lerde doruk noktasına uzanan dini filmler furçasında ise daha ziyade ticari amaçla yapılmış, hatalı bilgiler içeren filmler çekilmiştir. *Mevlid* (Mehmet Muhtar-1962), *Hz. İbrahim* (Asaf Tengiz-1964), *Hz. Eyyüb'ün Sabrı* (Asaf Tengiz-1965), *Hz. Ayşe* (Nuri Akıncı-1966), *Hak Aşıkları* (Asaf Tengiz 1967), *Hz. Ali* (Tunç Başaran-1969) bu dönemde çekilen dini filmlerden birkaçıdır.

Bir yandan bu filmler devam ederken belirtildiği üzere ilk örneği *Birleşen Yollar* olan Millî Sinema akımı ile daha farklı bakış açısıyla dini filmler yapılmaya başlanmıştır. Yücel Çakmaklı'nın *Zehra* 1972, *Çile* 1972, *Oğlum Osman* 1973, *Diriliş* 1974, *Garip Kuş* 1974, *Kızım Ayşe* 1974, *Memleketim* 1974, *Bir Adam Yaratmak* 1977, *Sahibini Arayan Madalya* 1989, *Minyeli Abdullah* 1989, *Minyeli Abdullah-2* 1990, *Bişr-i Hafî/ Bir Zamanlar Sarhoşt* 1992, *Mümin ile Kâfir* 1992, *Son Türbedar* 1996 filmleri bunlardandır. Mesut Uçakan'ın özellikle *Yalnız Değilsiniz* 1990, *Sonsuza Yürümek* 1991, *İskilipli Atf Hoca/Kelebekler Sonsuza Uçar* 1993, *Ölümsüz Karanfiller* 1995 ile İsmail Güneş'in *Çizme* 1991, *Beşinci Boyut* 1993, *Gülün Bittiği Yer* 1998 filmleri bu alanda öne çıkan sinema filmleridir. Metin Çamurcu'nun *Bize Nasıl Kıydınız* 1974, Nurettin Özel 'in *Garip Bir Koleksiyoncu* (1994) filmleri gibi başka bazı örneklerin de sayılabileceği bu alanda Yücel Çakmaklı'nın *Küçük Ağa*, *Kuruluş/Osmancık*, Salih Diriklik'in *Danimarkalı Gelin* gibi TV dizileri kapsam dışında tutulmuştur.

2000 sonrası dönemde ise siyasi ortamın da etkisi ile sinemada dine dair daha farklı Türk filmleri görmek mümkün olmuştur. Özellikle 2005 adeta bir kırılma noktası oluşturur.³⁴ Özer Kızıltan'ın 2005 yapımı *Takva*, Mesut Uçakan'ın 2005 yapımı *Anka Kuşu: Bana Sırrımı Aç* ile yine 2005 yapımı *Anne ya da Leyla*, İsmail Güneş'in 2005 yapımı *The İmam* adlı filmleri bu konuda en dikkat çeken yapımlardır. Barış Pishasan'ın 2007 yapımı *Adem'in Trenleri*, Esin Orhan'ın 2011 yapımı *Allah'ın Sadık Kulu: Barla*, Nazif Tunç'un 2011 yapımı *Yalnız Kahraman: Ebuzer el-Gıfari*, Levent Demirkale'nin 2012 yapımı *Selam*; Kürşat Kızılbaz'ın 2014 yapımı *Yunus Emre Aşkın Sesi* son dönem dini içerikli filmlere diğer bazı örneklerdir. Hüseyin Aydemir'in 2010 yapımı filmi *Divanyolu: Bir Medeniyet Rüyası* filmi de önemli bir belgesel film olarak dikkat çekmektedir.

Bütün bu filmler Türk sinemasında din olgusunun gerektiği biçimde sunulması için yeterlidir demek elbette mümkün değildir. Ancak genel olarak Türk sinemasının eskiye kıyasla daha iyi bir durumda olmasına paralel olarak, din konusunun verilmesi de daha olumlu bir biçimde dönüşmüş görünmektedir.

³⁴ Özlem Özdemir, "Yeni Dönem İslami Sinema ve Modernlik-Geleneksellik Sınırlarında Üslup Arayışı", *Sinecine*, (2011 Güz) 2/2, s. 8.

Tebliğin başında da belirtildiği gibi dünya barışı için sinemanın yapabileceği çok şey bulunmaktadır. En azından din ve mezhep temelli çatışmaların çözümünde sinema ciddi anlamda katkı sağlayabilir. İnsanlığa mutluluk ve huzur getirme amacıyla olan dinlerin doğru tanınması, hem o din mensuplarının hem de “öteki” kabul ettiği diğer din mensuplarının bu amaca ulaşmasında ilk şart olsa gerektir. Dinlerin doğru tanınması elbette sinema dâhil her türlü yolun kullanılmasını gerekli kılacaktır. Bunu sağlamak da başta ilim ve sanat insanları olmak üzere uyumlu bir dünya isteyen herkese düşmektedir. İşte çeşitli dinlerin objektif olarak sunulabilmesi konusunda *Life of Pi* filmi güzel bir örnek teşkil etmektedir. Tebliğin buradan sonraki kısmında bu film, konu ile ilgili kısımları itibariyle incelenecektir.

3. Life of Pi

“*Life of Pi*” (*Pi'nin Yaşamı*) Yann Martel'in aynı isimli romanından³⁵ David Magee tarafından sinemaya uyarlanan, yönetmenliğini Ang Lee'nin üstlendiği, 2012 yapımı bir filmidir. 2013 yılında Ang Lee'ye En İyi Yönetmen ödülünü kazandıran *Life of Pi* filmi, ayrıca En İyi Görsel Efekt, En İyi Görüntü Yönetimi, En İyi Film Müziği dallarında da ödül alarak 4 Oscar ödülünün sahibi olmuştur.³⁶

Filmde Suraj Sharma'nın oynadığı Pi (Piscine Molitor Patel) adında Hintli bir gencin, ailesi ile birlikte bindikleri geminin batması sonrasında kurtulup bir Bengal kaplanı ile 227 gün boyunca Pasifik Okyanusunda bir kurtarma filikasında verdiği hayatta kalma mücadelesi konu edilir.

Film arka planda artık olgun bir yaştaki Pi Patel'in (Irfan Khan) kendisiyle röportaj yapmaya gelen bir yazara (Rafe Spall) yaşadıklarını anlatmasıyla sürer. Seyirci film boyunca geriye dönüşler (flashback) ile olayları izlerken din ile ilgili bazı yorumları doğrudan bu ikili ağzından dinler. Şöyle ki: Hindistan'a başka bir roman yazmak için giden ama romanına devam edemeyen yazar, Pi'nin manevi amcası Mamaji ile karşılaşır. Mamaji “Tanrı'nın varlığına inandıracak” bir hikâyesi olduğunu söyleyerek Pi'den bahseder ve “Sizin birbirinizle tanışmanız kaderinizde yazılı” diyerek yazarın Pi ile konuşmasını salık verir. Bunun üzerine yazar Kanada'ya gelir, Pi'yi bulur ve çocukluğundan başlayarak bütün yaşadıklarını Pi'den dinler.

Filme göre Pi, Hindistan'ın çok dinli, çok tanrılı ortamında babasına ait hayvanat bahçesinde yaşadığı çocukluk yıllarından itibaren inançla ilgili sorgulamaları olan; hayatın anlamını bulmaya, özellikle Tanrı'yı tanımaya çalışan bir gençtir. Çocukluğunda bir Hindu olmanın yanında onu namaz kılan bir Müslüman ve vaftiz olmak isteyen bir Hıristiyan olarak görmek mümkündür. Bu dinlerin hangisinin doğru olduğu sorgulaması, onu hepsine birden inanmaya götürür. Babasının “Her şeye aynı anda inanmakla, hiçbir şeye inanmamak arasında fark yoktur.” sözü üzerine bu dinlerin hepsinin birden müntesibi olamayacağını kavramakla birlikte bu onun yekdiğerini anlamasını, onun gibi hissetmesini engellemez.

Filmde hangisinin doğru olduğu kararının seyirciye bırakıldığı iki hikâyeye vardır. İlkinde Pi, Hindistan'dan ayrılmak zorunda kalıp, babasının hayvanat bahçesindeki hayvanlarını satmak ve yeni bir hayat kurmak üzere Kanada'ya gitmek için ailesi ile birlikte bir Japon gemisine

³⁵ Yann Martel, *Life of Pi*, Knopf, Canada 2001; Yann Martel, *Pi'nin Yaşamı*, çev. Aylin Yengin, İnkılap Yay. İstanbul 2003. Yann Martel bu kitabı ile 2002 Man Booker ödülünü kazanmıştır.

<http://www.themanbookerprize.com/man-booker-prize-20028> (Erişim tarihi: 27.04.2015)

³⁶ <https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/2013> (Erişim tarihi: 28.04.2015)

biner. Gemi okyanusun en derin kısmında Pi'nin Tanrı'nın yüceliğini hissederek seyrettiği bir fırtına sonucu batar. Pi, fırtınayı seyretmek üzere uyanık olduğu için bir kurtarma filikasına binmeyi başarır ancak gemideki hayvanlardan bir sırtlan, orangutan, zebra, sıçan ve Richard Parker isimli Bengal kaplanı da filikaya biner. Böylece 227 gün sürecek mücadele başlamış olur. Çeşitli özellikleri temsil eden diğer hayvanlar sırayla birbirlerini yok ettikten sonra Pi, kaplan ile yalnız kalır. Bir taraftan kaplana, diğer taraftan okyanusun ortasındaki açlık, susuzluk, sıcak, soğuk, fırtına gibi şartlara karşı verilen nefes kesici hayatta kalma mücadelesi; insan hayatını, insanın kötülükle mücadelesini ve Tanrı ile ilişkisini simgeliyor görünmektedir.

Pi, kurtuluşundan sonra hastanede geminin batış sebebini öğrenmek isteyen Japon sigortacılara hikâyesini anlatır. Sigortacıların bu olağanüstü hikâye yerine şirket büyüklerinin inanacağı bir hikâye anlatmasını istemeleri ile yepyeni bir hikâye anlatır. Bu ikinci hikâye de geminin batışına kadar aynıdır ama filikada yaşananlarda kötülük problemi hayvanlar üzerinden değil, doğrudan insanlar üzerinden anlatılır.

Açıkça verilen “Tanrı inancına götüreceği” mesajı yanında; insanın yaratıcısını arayışını, hayatın anlamını bulmaya çalışmasını, nefsi ile mücadelesini, kısaca hayat, ölüm ve inanç ekseninde insanı anlattığı çok sayıda metafor ile seyirciyi derinden etkilemeyi başarmış olan Life of Pi, sinemanın din konusunda nasıl kullanılabileceğinin güzel bir örneğini vermiştir.

Filmde öncelikle inancın sorgulanması işlenmektedir. Pi, küçüklüğünde yaşadığı bir hastalıktan dolayı inancını kaybetmiş bir babanın oğludur. Filmin başlarında baba, henüz 5-6 yaşındaki Pi ve ağabeyi Ravi'ye, seyrettikleri bir Hindu dini töreni esnasında inancın gereksizliğini anlatır ve “Din karanlıktır” diyerek her şeye rasyonel bakmaları gerektiğini söyler. Ancak Pi'nin annesi Hinduizm'e bağlı bir kadındır. Hint Tanrıları ile ilgili hikâyeleri Pi ondan öğrenir. Babanın “Evreni anlamamızda son birkaç yüzyılda bilim bizi, dinin on bin yılda götürdüğünden çok daha ileri götürdü.” cümlesine verdiği “Doğru, baban doğru söylüyor, bilim daha çok dışarıda ne olduğunu gösterir ama (kalbini göstererek) burayı göstermez” demesi inancın gerekliliği konusunda önemli bir cümledir.

Pi, Hıristiyanlık ile ilgili olarak İsa'nın insanlığın suçuna kefarete olarak kurban edilmesi konusunda Tanrı'yı acımasız bulur ama İsa'ya çok bağlanır. Hatta kendisini İsa ile tanıştırdığı için Vişnu'ya şükreder. Tanrı'nın insanı neden yarattığını sorgulamaya başlar ama kilisenin rahibinden aldığı cevap Tanrının sevgisini bilmenin yeteceği şeklindedir. “Hinduizm sayesinde inancı, İsa sayesinde Tanrının sevgisini keşfettim” der. Ancak Tanrı'nın kendisi ile işinin bitmediğini, bu kez de kendisini “Allah” olarak tanıttığını söyler. Arapçasının hiçbir zaman iyi olmadığını ama sözcüklerin tınısının ve hissinin kendisini Tanrı'ya daha çok yaklaştırdığını ifade eder. “Namaz sırasında dokunduğum yer kutsal hale geliyordu, huzur ve kardeşlik hissi ile doluyordum.” cümlesi tam da namazın ve barış anlamına gelen İslâm'ın tanıtımı için en çarpıcı cümle olarak seyircinin hafızasına kaydedilir.

Yetişkin Piscine Patel'in yemeğe başlarken dua edip “amin” demesi, yazarın Hinduların amin dediğini bilmediğini söylemesi üzerine de “Katolik Hindular söyler” diyerek yazarın şaşkınlığına “Farkımız tek bir Tanrı'nın değil, yüzlerce Tanrı'nın karşısında kendimizi suçlu hissediyoruz” cevabı vermesi Hinduizm'in Tanrı inancına gönderme yapmaktadır. Yazarın “Ama esas olarak Hindu'sunuz değil mi?” sorusuna “Hiçbiri bizi tanıştırmaya kadar Tanrı'nın kim olduğunu bilmeyiz. Tanrı ile önce Hindu olarak tanıştım. Hindu dininde 33 milyon Tanrı var. Nasıl olur da bir ikisiyle tanışmamış olabilirim” şeklinde cevap verir. İlk olarak Krişna ile tanıştırıldığını anlatır. Krişna'nın ağzında evrenin görüntüsü ilginçtir. Sonra

“Hanuman, Lakshman, fil kafalı Ganesh, Parvati, her şeyin kaynağı yüce ruh Vişnu. Vişnu kıyısı olmayan kozmik bir denizin üstünde süzülerek uyuyor, bizler onun rüyasında gördüğü şeyleriz.” sözleriyle süper kahramanlarımı dediği Hint Tanrılarında söz eder. Din konusundaki arayışını anlattığı bölümün sonunda yazarın; “Yani hem Hıristiyan hem de Müslümanınız öyle mi?” sorusuna Piscine Patel aynı zamanda Hindu olduğunu ve ayrıca Üniversitede Kabbala* dersleri de verdiğini söyleyip, bu durumunu “Neden olmasın, inanç pek çok odası olan bir evdir.” diyerek açıklaması ve “şüphenin bu evde daima var olacağını, inancı canlı kılan şeyin şüphe olduğunu” ifade etmesi dikkate değerdir.

Life of Pi, çoğulcu bakış açısı ile farklı dinlerin doğrunun farklı biçimleri olduğunu gösteren bir örnek olarak sunulmaktadır. Ancak Pi’ye çocukluğunda babasının ağzından verilen “Her şeye aynı anda inanmakla, hiçbir şeye inanmamak arasında fark yoktur.” sözü ile bunun uygun olmayacağı mesajına rağmen olgun Piscine Patel halâ Hıristiyanlık, İslam, Hinduizm ve hatta Yahudiliğe mensup olarak gösterilmektedir. Pi’nin inancı dinlerden bazı hususlar olarak ortaya çıkarılan eklettik veya senkretik yeni bir din/dini hareket de değildir. Onun inancı bu dinlerin aynı anda kabulü olarak görünmektedir. Ancak böyle bir inanış, dinlerin inanç esaslarına göre söz konusu değildir. Örneğin kişi Allah’a ve onun son resulü Hz. Muhammed’e inanan bir Müslüman ise, Hz. İsa’yı Tanrı’nın oğlu olarak kabul etmesi mümkün değildir. Müslüman, Hz. İsa’yı ancak peygamber olarak kabul eder ve sever. Onun olağan dışı doğumunu ve yaşadıklarını Kur’an’ın anlattığı biçimde Allah’ın hikmetlerinden biri olarak görür. Müslümanın tevhid inancı Life of Pi’de verilen çok görünümlü Tanrı inancının kabulünü engeller. Ancak onların bakış açısını anlaması ve “sizin dininiz size, benimki bana” ayetinin gereği, inançlara saygı duyması mümkündür. Aynı durum diğer dinler için de geçerlidir.

Life of Pi ayrıca tevekkül anlayışını açısından da ilgi çeker. Bilindiği gibi tevekkül bir konuda elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra sonucu Allah’a bırakmak ve sonuca rıza göstermektir. Kader konusunda İslam’ın ana görüşü de bu minval üzeredir. Allah insana cüzi irade vermiştir ve insan bu irade sınırları dâhilinde kontrol edebileceği her alanda yaptıklarından sorumludur. İnsanın müdahale edemeyeceği bir alanın varlığı da (özellikle yaşanan kaza ve felaketlerde daha iyi anlaşılacağı gibi) elbette söz konusudur. Pi’nin yaşadığı mücadelede elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra en fazla ümitsizliğe düştüğü ve kendini Tanrı’ya teslim ettiği an, yeniden hayat enerjisi kazandığı etobur bir adaya çıkarılması tevekkül konusunda da önemli bir mesaj olarak değerlendirilebilir. Bu adanın uzaktan görüntüsü Pi’nin çocukken gittiği kilisenin manzarası içinde bulunan uzanmış insan figürü ile aynıdır ve mezarı simgeliyor görünmektedir. Film bunun gibi birçok metafor barındırmakla birlikte, diğer dinlere bakış eksenli incelendiği için bunlara değinilmeyecektir.

Hinduizm’in dışındaki dinlerin daha doğrusu Hıristiyanlık ve İslam’ın ele alınış biçimi açısından incelendiğinde filmde öncelikle şunlar göze çarpmaktadır: Pi, çocukluğunun geçtiği 1954’de Hindistan’a geçen Fransız bölgesi Pondicherry’yi anlatırken kıyı bölgelerin modern ve temiz görünümüne, boş bir yaya rikşa* ve bisikletle giden iki hanımın görüntüsü eşlik etmektedir. Pis bir kanaldan sonraki Hint Pondicherry’si ve Müslüman mahallesinin hiç iç açıcı olmayan görüntülerinde ise, Hintli biri tarafından çekilen yaya rikşa üzerinde örtülü iki kişi dikkat çekmektedir. Pi’nin Hinduizm’i yaşayarak annesinden öğrenirken, ilk defa gittiği kilisede samimi olarak kendisine yaklaşan rahipten Hıristiyanlığı öğrenmesi ile İslâm’ı

* Yahudi mistisizmi.

* İnsan tarafından çekilen taşıma aracı.

duyduğu bir ezan sesi ile namaz kılan kişileri gözlemleyerek öğrenmesi; rahibe karşılık (filmin alındığı kitapta olmasına rağmen) İslam'ı anlatan olumlu bir Müslüman din adamı imajı olmaması çok eşit bir yaklaşım değildir. Aynı şekilde, Hinduizmle ilgili ışıklar, mumlar eşliğinde görkemli dini törenlerin verilmesi; kilisenin çok güzel yeşil bir vadide yer alması; gittiği mescidin ise daha alt sınıfa ait olduğu imajı veren bakımsız bir mahallede bulunuyor olması İslâm'ın filmlerdeki olumsuz imajını kısmen de olsa tekrarlıyor görünmektedir. Bununla birlikte bu dinlerle ilgili anlatılarda gerçeğe aykırı bir yön bulunmaması filmi güzel yapan en önemli unsurlardan biridir.

Sonuç

Star Wars filminin yeni bir dini akım ortaya çıkarmış olması, sinemanın din konusundaki önemine dair çok önemli bir örnek teşkil etmektedir. Din konusunun sinemada kullanılması topluma ayna tutarak olduğu gibi yansıtma, dinî tebliğ, din eğitimi³⁷, din olgusunu kötüleme veya görmezden gelme, siyasi erkin isteği doğrultusunda hareket etme, diğer din mensupları ile ilgili olarak oluşturulan olumsuz imajlarla bazı faaliyetlere meşruiyet kazandırma ve “Yeni Dünya Düzeni” denilen yapının zorunluluğuna inandırma gibi olumlu veya olumsuz amaçlar taşıyabilmektedir.

Sinemanın tebliğ ve irşad amacıyla kullanılması özellikle Hıristiyanlıkta uygulanan bir yöntemdir. Burada irşad kendi mensuplarına, tebliğ ise diğer din mensuplarına dinini doğru biçimde tanıtabilmek anlamında özellikle İslam'da kullanılan kavramlar olmakla birlikte Müslümanlar bu alanda sinemaya uzun zaman mesafeli olmuştur. Kur'an'da insanların yaratılışının ve milletlere ayrılışının amacının birbirini tanıma olduğunun belirtilmesi³⁸ Müslümanları da “öteki”ni tanıma konusunda çabaya sevk etmelidir. Günümüzde diğerini tanımanın ve kendini tanıtmının yollarından biri de sinemadır.

Kendi dininin sinema diliyle doğru olarak anlatılması öncelikli olsa da, diğer dinlerin de o din mensuplarının gözüyle tanıtılması; en azından olumsuz imajlarla yanlış bir tanıtım yapılmaması büyük önem taşımaktadır. Bu konuda bütün din mensuplarının ortak bir bakış açısı yakalaması dünya barışı için büyük bir katkı sağlayacaktır. Elbette bunun gerçekleştirilmesi söylendiği kadar kolay olmasa gerektir. Ama en azından diğer din mensuplarına karşı tarafsız bir tavır takınmak mümkün olabilir. “Öteki”ni onun bakış açısıyla tanımak imkânı elde edilemiyorsa da, en azından nefret söyleminin bırakılmasına bir engel bulunmamaktadır.

Kendisini doğru tanıtmada konusunda Bollywood denilen Hint sineması önemli bir mesafe almış görünmektedir. Sinemada olumsuz din imajının en büyük mağduru olan İslam Dünyası ise (Iran sinemasındaki hafif kıpırdanışlar bir yana bırakılırsa) bu konuda henüz yeterli bilinci dahi oluşturamamıştır. Sinemaya karşı çıkararak, yasaklayarak ya da önemini görmezden gelerek zaman kaybetmeye devam edilmektedir. Barış içinde yaşanan bir dünya isteniyorsa yapılması gerekenlere hemen başlanmalıdır:

³⁷ Sinemanın din eğitiminde kullanımı ile ilgili olarak bakınız: Bilal Yorulmaz, Sinema ve Din Eğitimi, Akademi Yayınları, İstanbul 2011.

³⁸ Hucurat Suresi 13. Ayet: “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve milletlere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.”

- Sinemanın günümüz insanı, özellikle gençleri için öneminin bilincine vararak işe başlanabilir. 21-23 Mayıs 2015’de İstanbul’da yapılan Uluslararası Sinema ve Din Sempozyumu gibi organizasyonlar artmalı; çeşitli bilimsel çalışmalarla yeni bir dünya inşası için sinema yoluyla neler yapılabileceği konusunda ortak akıl geliştirilmelidir.

- Kendi dinini doğru olarak anlatmak, başkasını kötümlemeyi gerektirmemelidir. Kişi kendi dinini sinema diliyle doğru olarak anlatmayı başarabilirse, seyirci yanlışı kolayca ayırt edebilecektir.

- Türk sineması bu konuda her türlü imkânsızlıklarının üstesinden gelebilecek bir kararlılık içinde hareket etmelidir. Türk insanının sinema algısında oluşturulabilecek değişiklik ile bugünün gerektirdiği kalite ve içerikle seyirci karşısına çıkacak filmler yapmak mümkün hale gelecektir. Elbette bunun için siyasi erk dâhil, topyekûn bir bilinç değişikliği şarttır.

- “İslamofobia”nın körüklenmesinde sinemanın etkisini azaltmak için bu amaçla yapılmış filmler her açıdan analiz edilmeli, verilen açık veya gizli mesajların arka planı iyice ortaya çıkarılmalıdır. Bu, en azından insanların filmlerde gördüklerini doğru okuyabilme alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olabilir.

- İslâm dünyası, geçmişi ile övünmeyi bir kenara bırakıp gerçekleri görmek zorundadır. Filmlerde verilen olumsuz Müslüman imajına (terörist, geri kalmış, ilkel, pis, hoşgörüsüz, tembel vs.) kızarken, bunların doğruluk payını görebilmek için kameraları kendisine çevirmelidir. Barış anlamına gelen İslâm’ın mensuplarının nasıl birbiri ile savaşır hale geldiğini; ilk emri “oku” olan Kur’an’ın nasıl sadece birkaç konuya hasredildiğini; “imanın yarısı” olarak tavsif edilen temizliğin nasıl göz ardı edildiğini; geri kalmışlık ve fakirliğin nasıl alın yazısı gibi kabul edildiğini vs. görmek acı verecektir. Ancak bu yüzleşmeyi yapmak, İslâm’ın doğru anlaşılması ve yaşanması için şarttır.

- Din konusu sinemanın komedi dâhil her türünde kullanılabilir.

- Uyumlu bir dünya inşası bağlamında din olgusunun farklı renklerini, Life of Pi gibi aynı filmde doğru olarak sunabilen yapımlarla çoğulcu bir bakış açısı yaygınlaştırılabilir. En azından dışlayıcı değil, kapsayıcı bir yaklaşım yakalamak mümkün olabilmelidir. Zira dünya barışı ötekini dışlamayı değil, anlamayı gerektirmektedir. Elbette bu kapsayıcı yaklaşım dünyada barışın bozulması adına bilinçli olarak yapılanların görmezden gelinmesini de gerektirmemelidir.

Bu tebliğin sinema ve din ilişkisini bütün boyutlarıyla ele alması elbette mümkün değildir. Burada en azından dünya ve Türk sinemasında dinin ele alınışına genel hatlarıyla bir göz atmak; “uyumlu bir dünya inşasına” katkı bağlamında sinemanın kullanımına dair bir fikir vermek ve böylece konuya dikkat çekerek yapılacak çalışmalar konusunda küçük bir teşvik oluşturmak hedeflenmiştir.

KAYNAKLAR

- Badiou, Alain- Butler, Judith- Zizek, Slavoj- Aloni, Udi, Bir Yahudi Ne İster? Musa, Freud ve Said'in Ardından Udi Aloni Sineması Bağlamında Bir Tartışma, Encore Yayınları, İstanbul 2010.
- Betton, Gerard, Sinema Tarihi Başlangıcından 1986'ya Kadar, Çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları/Cep Üniversitesi, İstanbul 1990.
- Bilici, Muhammed Veysel, "Hollywood Filmlerindeki Apokaliptik Temalar: Sinema, Popüler Kültür ve Din", Milel ve Nihal, (2007) 4/2.
- Doğan, Mustafa, "Kendi Dilinden Yücel Çakmaklı ve Sineması", Türk Sinemasında Yerli Arayışlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.
- Evren, Burçak, Değişimin Dönemecinde Türk Sineması, Antrakt, Leyla Yayınları, İstanbul 1997.
- Hakan, Fikret, Türk Sinema Tarihi, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2014.
- Kirby, Danielle, "From Pulp Fiction to Revealed Text: A Study of the Role of the Text in the Otherkin Community", Exploring Religion and the Sacred in a Media Age, ed: Christopher Deacy- Elisabeth Arweck, Ashgate Publishing, 2009.
- Kozlovic, Anton Karl, "Popüler Hollwood Filmlerinde İslâm ve Müslüman İmajı", II. Uluslar Arası Dinî Yayınlar Kongresi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Lüleci, Yalçın "Milli Sinemacıların İkinci Döneminde Sinema ve Din", Medya ve Din, ed. Mete Çamdereli- Betül Onay Doğan- Nihal Kocabay Şener, Köprü Yayınları, İstanbul 2014.
- Maraşlı, Gülşah Nezaket, "Türk Sinemasında Ulusal ve Milli Sinemanın Yeri", Türk Sinemasında Yerli Arayışlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.
- Martel, Yann, Life of Pi, Knopf, Canada 2001.
- Martel, Yann, Pi'nin Yaşamı, çev. Aylin Yengin, İnkılap Yayınları, İstanbul 2003.
- Menekşe, Ömer, "Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı", II. Uluslar Arası Dinî Yayınlar Kongresi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Minarlı, Mustafa Ali -Yılmaz, Burak, "Asya Politik Sineması Üzerine Notlar", İnsan-İnsan, (2015 Kış) 3.
- Özdemir, Özlem, "Yeni Dönem İslami Sinema ve Modernlik-Geleneksellik Sınırında Üslup Arayışı", Sinecine, (2011 Güz) 2/2.
- Öztürk, Ruken, "Sinemada Akımlar", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, (1993) 26/1.
- Özuyar, Ali, Sessiz Dönem Türk Sineması Antolojisi (1895-1928), Küre Yayınları, İstanbul 2015.
- Refiğ, Halit, Ulusal Sinema Kavgası, Hareket Yayınları, İstanbul 1971.
- Scognamillo, Giovanni, Türk Sinema Tarihi, Kabalcı Yayınları, İstanbul 1998.
- Shaheen, Jack G., Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People, ANNALS, American Academy of Political and Social Science(AAPSS), (2003) 588.

Talu, Ercüment Ekrem, “İstanbul’da İlk Sinema ve İlk Gramofon”, Fikret Hakan, Türk Sinema Tarihi, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2014.

Tezcan, Gülcan, “Yeşilçam’da Millî Bakışın Mimarı: Yücel Çakmaklı”, Türk Sinemasında Yeni Arayışlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.

The New Wave in Iranian Cinema - From Past to Present, http://www.parstimes.com/film/new_wave.html (Erişim Tarihi: 31.05.2015)

Uçakan, Mesut, “Yerlilik Arayışındaki Sinemamızın Fotoğrafi”, Türk Sinemasında Yerli Arayışlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.

Yorulmaz, Bilal - Blizek, William L. , "Islam in Turkish Cinema," Journal of Religion & Film, (2014) 18/ 2.

Yorulmaz, Bilal, Sinema ve Din Eğitimi, Akademi Yayınları, İstanbul 2011.

<http://alihasar.blogspot.com.tr/2014/03/nacer-khemir-babaziz-roportaji.html> (Erişim Tarihi: 31.05.2015).

<http://www.acunn.com/galeri/sinema/sinema-tarihinin-en-iyi-10-filmi/232326/sayfa/7>(Erişim tarihi: 07.06.2015).

<http://www.boxofficemojo.com/movies/?id=passionofthechrist.htm> (Erişim tarihi: 12.06.2015).

http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/pd/m/martin_schongauer,_st_anthony.aspx (Erişim tarihi: 12.06.2015).

<http://www.kameraarkasi.org/sinema/kitaplar/tarih.html>(Erişim tarihi: 10.05.2015); https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'de_yay%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9F_sinema_kitaplar%C4%B1(Erişim tarihi: 10.05.2015).

<http://www.msxlab.org/forum/guzel-sanat-eserleri/402184-aziz-antonionun-azabi-michelangelo.html> (Erişim tarihi: 12.06.2015).

<http://www.themanbookerprize.com/man-booker-prize-20028> (Erişim tarihi: 27.04.2015).

[https://en.wikipedia.org/wiki/The_Torment_of_Saint_Anthony_\(Michelangelo\)](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Torment_of_Saint_Anthony_(Michelangelo)) (Erişim tarihi: 12.06.2015).

<https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/2013> (Erişim tarihi: 28.04.2015).

<https://www.youtube.com/watch?v=orSsVeAnlJo> (Erişim tarihi: 29.04.2015).